

**Zwolle op weg naar een
circulaire economie**

Vier voorbeelden van stad van waarde

Circulaire stad

Economische groei op een duurzame en circulaire manier. Dat is het uitgangspunt van het Programmaplan Circulaire economie gemeente Zwolle (december 2021). Dit geeft volop kansen in de samenwerking tussen overheidsinstellingen, bedrijven, kennisinstellingen, onderwijs en maatschappelijke organisaties. Daarbij beginnen we in Zwolle zeker niet aan iets nieuws. We zijn al goed op weg naar een circulaire economie. Aan de hand van vier voorbeelden laten we zien wat er nu al in de stad gebeurt.

Dit is slechts een kleine illustratie van hoe we in Zwolle werken aan een transitie naar een volledig circulaire economie. Daar gaan we de komende tijd vol op inzetten. Samen met iedereen in de stad die daar aan mee wil werken!

Focus op drie categorieën

De transitie naar een circulaire economie heeft invloed op alle sectoren van de economie en daarmee op aspecten van ons dagelijks leven. Het programma Circulaire Economie verdeelt daarbij vooralsnog de lopende projecten en activiteiten in drie categorieën:

1. Circulaire stad
2. Circulair leven en werken
3. Voorbeeldfunctie

In de circulaire stad wordt in 2030 nog maar 50% primaire grondstoffen gebruikt en wordt het gebruik daarvan tot 2050 verder gereduceerd tot 0. Dat heeft invloed op gebiedsontwikkeling, projecten en beheeractiviteiten. Gekeken moet worden naar wat mogelijk en nodig is om het primaire grondstofgebruik terug te dringen en gebruik te maken van hernieuwbare, hergebruikte en herbruikbare grondstoffen. Maar bij een circulaire economie gaat het niet alleen om gebruik van andere materialen en grondstoffen. Het gaat ook om een andere manier van organiseren en werken. Dat is ook de ervaring van Anne-Marie Mosterman, gebiedsontwikkelaar Spoorzone: "Het vraagt ook van ons als gemeente een andere manier van werken."

Samen werken aan een levendig en aantrekkelijk Hanzenland

"Ik weet niet precies hoe de kantorenwijk Hanzenland er over een paar jaar uitziet", vertelt Anne-Marie Mosterman, gebiedsontwikkelaar Spoorzone van de gemeente Zwolle. "Maar dat is juist het mooie. In plaats van als gemeente op voorhand alles vast te willen leggen, zijn we met alle partijen in het gebied aan de slag en samen bepalen we stap voor stap hoe we het gebied gaan ontwikkelen. Dat schuurt soms, maar het levert ook nu al mooie samenwerkingen op. We willen niet alleen woningen toevoegen, we willen een stuk stad toevoegen waar het goed wonen en werken is voor jonge creatieve mensen."

Duidelijk is al wel dat er zo'n 4000 nieuwe woningen gebouwd gaan worden in het gebied. En het gebied wordt dé plek in Zwolle voor de creatieve economie. In grote lijnen staat ook al vast wat voor een soort buurt het moet worden. Het is nu een versteend stuk stad met vooral kantoren en een beetje wonen. Het moet een stuk stad worden waar ruimte is voor bewoners, ondernemers, studenten en bezoekers om te wonen, werken en recreëren. Waar ruimte is voor experimenten en groei en aandacht is voor groen, circulair en klimaat-adaptief.

Gezamenlijke visie

In 2016 is de 'Vrienden van Hanzenland' opgericht. Ondernemers, eigenaren, studenten en bewoners vormden een netwerk en maakten samen de plannen. Zo is al in 2017 gezamenlijk een visie op Hanzenland opgesteld waarin de toekomstige kernwaarden voor het gebied geschetst worden. Daarbij gaat het om kwaliteiten die Hanzenland nu al heeft, maar zeker ook om de betekenis die het gebied in de toekomst kan hebben. "Inmiddels zijn de Vrienden van Hanzeland doorgegroeid naar drie mooie coalities die niet alleen binnen hun eigen deelgebied werken, maar ook gezamenlijk aan de grote opgaven."

Het Kattegat

Stoutmoedig anders, uitgesproken eigenheid, verbonden contrast, samenhang in diversiteit, voortdurend onderzoeken en in beweging. Dit zijn geen loze woorden bij het dromen over het nieuwe Hanzenland. Dit is nu al de praktijk in een bijzonder stukje Hanzenland: het Kattegat aan de Oostzeelaan. Hier staan containerwoningen omringd door tunnels, wegen, het spoor en fietspaden. Vroeger werden de containers gebruikt door Tactus Verslavingszorg. Inmiddels worden de containers al weer jaren tijdelijk verhuurd aan jonge creatieve ondernemers en oudejaars studenten. Die hebben de containers aan de Oostzeelaan nieuw leven ingeblazen. De containers zijn beschilderd, er zijn moestuinen aangelegd en het grootste deel van de zomer staat er een zwembad in de gemeenschappelijke tuin. Samen is het kernwoord van de bewoners. Samen eten, samen zwemmen, samen, gezellig met elkaar.

Podium bieden

De bewoners willen niet alleen samen met elkaar zijn, maar ook een podium bieden aan ondernemers, kunstenaars en artiesten uit Zwolle. Daarom organiseerden ze vier jaar gelden het eerste Kattegat Festival. Helaas is het door corona in 2020 en 2021 niet gelukt om het festival te organiseren. Maar de organisatie staat te trappelen om in 2022 weer volop de ruimte te geven aan Zwolse creatievelingen om te exposeren, theater te spelen en muziek te laten horen. Gelukkig is het wel gelukt om onder de naam Doggerland kleinere evenementen en exposities te organiseren.

Delen en ontmoeten

"De kwaliteit van de containerwoningen is niet top", weet Anne-Marie Mosterman. "Maar er is wel een wachtlijst voor. De eigenschappen, sfeer en aantrekkingskracht die Kattegat nu heeft willen we graag terug laten komen in het nieuwe Hanzenland. Daarom zijn we met bewoners in gesprek: wat maakt het wonen in Kattegat zo leuk? Dat zit hem vooral in het delen en ontmoeten. De containerwoningen zijn klein en daarom deel je noodgedwongen veel met elkaar. Het is geen plek waar je anoniem kunt wonen en de deur achter je dicht trekt. Hoe we dat vast kunnen houden in de nieuwe buurt weten we nu nog niet precies. Het vraagt ook van ons als gemeente een andere manier van werken. Want als je het proces hetzelfde houdt, krijg je ook een zelfde uitkomst. En we willen hier juist iets anders. Dat vraagt van alle partijen geloof en vertrouwen in elkaar. Ik heb dat geloof en vertrouwen dat we hier met elkaar een heel nieuw stuk Zwolle kunnen maken waar jonge creatieve mensen met veel plezier kunnen wonen en werken en waar duurzaamheid en circulariteit de leidraad zijn."

Anne-Marie Mosterman

Circulaire leven en werken

Zwolle wil de concurrentiepositie van het regionale circulaire bedrijfsleven versterken door een stevig netwerk tussen overheden, ondernemers, onderwijs en maatschappelijke organisaties. Daarmee wordt Zwolle een aantrekkelijke vestigingsplaats voor nieuwe circulaire bedrijven en kunnen gevestigde bedrijven de transitie maken. Een mooi voorbeeld van circulair leven en werken is WaardeRing, een circulair netwerkcentrum dat niet alleen kansen aan materialen geeft, maar ook aan mensen. Een ander voorbeeld van hoe het onderwijs bijdraagt aan een leven en werken in een circulaire stad is de onderzoeksgroep Netwerken in een Circulaire Economie (NiCE) van de hogeschool Windesheim.

WaarderRing: Kansen voor mensen en materialen

“Van de dvd’s en de cd’s die bij de kringloopwinkel terecht komen wordt maar zo’n vijf tot tien procent verkocht. Dat was ook in onze regio een grote afvalstroom”, vertelt Maarten van Dongen, projectleider van het circulaire ambachtsnetwerk WaardeRing. “Inmiddels worden de niet verkochte dvd’s en cd’s door leerlingen in het praktijkonderwijs gesorteerd tot drie zuivere afvalstromen. Van de cd’s wordt door een kunststofrecyclelaar granulaat gemaakt en daar worden door een ander bedrijf weer kaarsenhouders van gemaakt die verkocht worden aan de horeca. Zo krijgt wat eerst als afval werd verbrand weer waarde en krijgen leerlingen van het praktijkonderwijs vakmanschap aangeleerd.”

En dat is precies waar het bij WaardeRing om draait: het circulaire ambachtsnetwerk dat sinds 2019 bestaat kijkt naar spullen en materialen aan de ‘achterkant’ van het kringloopbedrijf. Hier worden nieuwe, hoogwaardige toepassingen voor gezocht. Arbeidstrainingcentra van praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs zetten zich in om tot hoogwaardige toepassingen te komen, onder andere door sorteren van afvalstromen en demonteren. Om tot nieuwe toepassingen te komen wordt samengewerkt met het regionale mkb en voeren mbo- en hbo studenten onderzoeks- en ontwerpopdrachten uit.

Prijs Rijkswaterstaat

In 2019 was WaardeRing één van de tien initiatieven die de prijsvraag van Rijkswaterstaat won op het gebied van circulaire ambachtscentra. Penvoerder is de gemeente Zwolle, initiatiefnemer is kringloop Zwolle en Natuur en Milieu Overijssel zorgt voor de projectcoördinatie. In november 2020 is WaardeRing uitgebreid met de gemeenten Zwartewaterland, Ommen, Dalfsen en Staphorst. Ook dit uitbreidingsplan WaardeRegio kreeg een prijs van Rijkswaterstaat.

Samenwerking centraal

Maarten van Dongen ziet wel een duidelijk verschil met andere initiatieven in Nederland: “De meeste initiatieven zijn gericht op een locatie en van daaruit worden activiteiten georganiseerd. Maar het gaat niet om een locatie, het gaat om samenwerking. En dat gaat bij ons heel goed. We begonnen met 13 partners en inmiddels zijn er 40 partijen aangesloten bij WaardeRing en er komen er nog steeds bij. Deze samenwerking tussen gemeenten, onderwijsinstellingen en bedrijven werkt goed. En als uit deze samenwerking toch de behoefte ontstaat aan een locatie dan gaan we dat met elkaar regelen.”

Tassen en lampen

Die samenwerking heeft al tot veel mooie projecten geleid. Zo kan Ilse Nijland van Studio Mullland bij Kringloop Zwolle en Noggus&Noggus terecht om oude jeans te verzamelen. Ze maakt hier onder andere tassen en petten van. Praktijkschoolleerlingen van Thorbecke

Maarten van Dongen

ontdoen de oude spijkerkleding van knopen en ritsen en leerlingen van de Ambelt worden nu opgeleid om voor Ilse de patronen te snijden. Ook Hilda Hiemstra van Hilda – made it with care verzamelt materiaal bij deze kringloopwinkels; zij maakt daar lampen en kandelaars van.

Krukjes en dekbedden

Het bedrijf bySoil is een initiatief van oud-Cibap-studenten en ontstond als gevolg van een WaardeRing-opdracht om een nieuwe toepassing voor restmateriaal te bedenken. bySoil maakt design-producten zoals krukjes uit hergebruikte materialen. En dankzij inzet van WaardeRing kunnen nu zowel donzen- als synthetisch dekbedden ingeleverd worden voor recycling. “Dekbedden werden overal geweigerd omdat de combinatie synthetisch en dons het moeilijk maakte om het te recyclen. Inmiddels hebben we een bedrijf

gevonden dat deze twee stromen wel kan verwerken. Dat is winst want eerst belandden alle dekbedden bij het restafval.”

Schatkamer

“Het is echt verrassend wat er allemaal gedaan kan worden met afgedankte materialen. Als je kijkt bij de milieustraat zie je het onvermogen van de industrie bij elkaar komen. Wij willen die grafkamer van de lineaire economie veranderen in de schatkamer van de circulaire economie. Dat vraagt niet alleen innovatieve oplossingen voor materialen die nu nog niet hergebruikt worden. Het vraagt ook dat mensen zich bewust worden

dat ze spullen die ze niet meer willen niet zomaar weg moeten gooien.”

Nog veel te doen

“Het is in de dagelijkse praktijk soms best lastig. Er is nog geen sprake van een sluitende businesscase. Als dat zo was dan had een commerciële partij het al lang opgepakt. Uiteraard is niet alles een succes. Zo hebben studenten onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om autostoeltjes te recyclen. De conclusie daarvan was dat die in hun huidige vorm onmogelijk te recyclen zijn. Daar ligt dus een opgave voor de industrie om te zoeken naar een circulaire manier van ontwerpen en produceren. Er valt nog veel te doen, maar ik zie de overgang naar een circulaire economie wel als een beweging die niet meer te stoppen is. En WaardeRing geeft daarbij niet alleen kansen aan materialen, maar ook aan mensen en dat maakt het extra waardevol.”

Circulaire economie vraagt andere organisatie van de keten

“Belangrijk is om niet direct in de actiestand te schieten”, vindt Marcus Popkema, associate lector onderzoeksgroep Netwerken in een Circulaire Economie (NiCE) van de hogeschool Windesheim. “Bij de overgang naar een circulaire economie in onze regio moeten we goed nadenken hoe we ketens kunnen reorganiseren en wie welke rol wil en kan pakken. Er is veel mogelijk op circulair gebied, maar om het tot een echt succes te maken is verandering van de keten van essentieel belang.”

“Het rondkrijgen van een businesscase blijft belangrijk, net als onderzoek naar de mogelijkheden voor technische oplossingen. Maar uiteindelijk draait het om een andere manier van organiseren. Bij een circulaire economie is de ketenafhankelijkheid groter dan bij de lineaire economie. Daarom is meer afstemming nodig tussen partijen en belangen. Met onze theoretische kennis van transities kunnen we helpen bij de omschakeling naar een circulaire economie. Deze kunnen we koppelen aan de activiteiten in de regio Zwolle. Daar ligt onze kracht om de regio een beetje verder te helpen. Er is ten slotte niets zo praktisch als een goede theorie”, aldus een lachende Popkema.

Proberen om te leren

“De nadruk op circulaire economie past goed binnen de regiodeal die onlangs is afgesloten. De koplopers in de regio zijn al aan de gang, maar het peloton moet nog aansluiten. We zijn op de goede weg, maar we zijn er nog lang niet. Als je kijkt naar de rest van Nederland lopen we niet achter, maar ook zeker niet voorop. Ik zie wel dat Gemeente Zwolle op een aantal vlakken verder is in het uitproberen dan steden zoals Utrecht, Amsterdam of

Eindhoven. Zowel de gemeente als andere betrokkenen hebben echt de wil om dingen te veranderen. Daarbij hebben we het voordeel dat het bedrijfsleven in de regio vooral bestaat uit mkb en dat mensen elkaar kennen. Dat zorgt ervoor dat bedrijven elkaar wat gunnen en ook bereid zijn om vraagstukken met elkaar op te pakken.”

Ontsluiten kennis

“We hebben al mooie voorbeelden in de regio waar we onze bijdrage aan geleverd hebben. Zo volgen we in project Born Circular start-ups bij hun pogingen om een circulaire keten te vormen. We kijken niet alleen mee in dit project maar we brengen ook in wat er elders gebeurt op dit vlak. Door de gesprekken met de start-ups proberen we hun inspanningen verder te helpen. Ons verslag van de vorderingen stellen we vervolgens beschikbaar zodat anderen de verworven inzichten weer kunnen toepassen. Op deze manier dragen we een steentje bij aan de ontwikkeling van de circulaire economie, in de regio en daarbuiten.”

Frisse ideeën

“Bij veel van onze studenten leeft inmiddels wel het besef dat het anders moet met onze economie. En ze leveren daar graag een bijdrage aan met stages in projecten of bij afstudeeronderzoeken. Ik zie ook dat de gemeente en bedrijven de frisse ideeën van jonge mensen waarderen. En op die manier werken we samen aan een andere manier van het organiseren van onze economie. Kijk bijvoorbeeld naar het bouwproces: dat kent een bepaalde volgorde en daar is ook de regelgeving op gebaseerd. De onderlinge verhoudingen tussen partijen en de manier van werken is gestold. Dat moet eerst vloeibaar worden om vervolgens weer te kunnen stollen in een nieuwe werkwijze. Bij elk onderdeel van het proces moet je opnieuw uitvinden hoe je moet samenwerken en hoe je dat organiseert.”

Marcus Popkema

Duidelijkheid brengen

“Wij hoeven een bouwer niet te vertellen hoe hij moet bouwen, maar we kunnen wel meepraten over de vraag hoe het bouwen en de voorbereiding daarvan anders georganiseerd moet worden. Dat gaat veel verder dan de keuze voor een ander soort materiaal. Dat gesprek is nodig, wantje moet alvast nadenken over de volgende levensfase van een bouwwerk. Het is niet klaar na de oplevering. Bij de start moet je al bedenken hoe het

materiaal straks hergebruikt kan worden. Wij willen met NiCE samen met partners duidelijkheid brengen hoe je circulair kunt gaan werken. Het streven daarbij is een oneindig gebruik en hergebruik van materialen en producten. Dat voorkomt problemen van vervuiling en afval. Er zijn dan geen nieuwe grondstoffen meer nodig, dus die kunnen ook niet op raken. Het gaat niet vreselijk hard maar ik heb er vertrouwen in dat we er met elkaar gaan komen.”

Voorbeeldfunctie gemeente

De gemeente wil het goede voorbeeld geven door binnen de eigen bedrijfsvoering en werkprocessen te werken vanuit de circulaire doelen en ambities. In de interne bedrijfsvoering en alle contracten die daarvoor gesloten worden wordt circulariteit, duurzaamheid en innovatie meegewogen. Erik van Eerten, adviseur Facilitair en Circulaire Economie Zwolle, heeft inmiddels ervaring met een circulaire manier van aanbesteden via de methodiek Rapid Impact Contracting. “Deze manier van werken kost veel mensuren van alle partijen, maar het levert ook veel op.”

Afval is grondstof

“Afval heeft waarde. Dat was onze ambitie aan het begin van de aanbesteding die werd begeleid door SSC Ons I&C voor het verwerken van ons bedrijfsafval. En hoe mooi is het dan om een kunstwerk te zien dat door ouderen in de buurtkamer van Wijz gemaakt is van restafval. Dat is echt waarde geven aan afval”, vertelt Erik van Eerten, adviseur Facilitair en Circulaire Economie bij de gemeente Zwolle enthousiast. “En het koffiedrab dat we verzamelen in biozakken wordt opgehaald door iemand op een bakfiets die het aflevert bij Zwolsche Zwammen. De voedingsstoffen uit de koffie worden gebruikt om oesterzwammen mee te kweken. En van die oesterzwammen worden dan weer vegan kroketten en bitterballen gemaakt.”

Deze twee voorbeelden zijn het resultaat van een gezamenlijke aanbesteding van de gemeente Zwolle, kunstvakschool Cibap en twee Zwolse vestigingen van de zorginstelling Dimence. “Bij deze aanbesteding is gebruik gemaakt van de methodiek Rapid Impact Contracting (RIC). Dat was nieuw voor ons en ook voor de markt. Het grote verschil met traditionele aanbestedingen is dat je niet op voorhand de oplossing al hebt en de markt een aanbod doet om dat uit te gaan voeren. Bij RIC ga je uit van de ambities en zoek je met de opdrachtnemer samen naar de beste oplossing.”

Aansluiten bij Sustainable Development Goals

De gemeente, Cibap en Dimence vonden elkaar in hun ambities rond het verwerken van hun bedrijfsafval. Deze

ambities sluiten aan bij de Sustainable Development Goals van de Verenigde naties. “Uitgangspunt is dat afval grondstof is. Door afval als waardevolle grondstof te zien en dit aan te bieden aan innovatieve bedrijven die deze grondstoffen hoogwaardig kunnen hergebruiken, is de cirkel rond. Verder vinden we het belangrijk dat de verwerking zorgt voor fatsoenlijke banen en economische groei. De producten die het afval oplevert moeten duurzaam zijn. En we gaan echt een partnerschap aan met de uitvoerende partij. Daarom gaan we ook uit van een contractduur van acht jaar in plaats van de gebruikelijke vier jaar.”

Nieuwe manier van aanbesteden

“Om de markt kennis te laten maken met deze andere manier van aanbesteden werd in 2019 een marktdag georganiseerd op het Polymer Science Park. Ruim 60 partijen konden zo kennis maken met elkaar en meer te weten komen over onze ambities. Omdat we al wel voorzagen dat er niet één partij al onze ambities waar zou kunnen maken, hoopten we dat er op de marktdag coalities zouden ontstaan. Uiteindelijk hebben maar drie partijen ingeschreven op de aanbesteding. Dat laat wel zien dat deze manier van aanbesteden ook voor de markt toen nog nieuw was.”

Veel mensuren

“Inmiddels zijn we al weer een tijd met REMONDIS Nederland, dienstverlener op het gebied van recycling, afvalinzameling en afvalwaterbehandeling, aan het werk. Als gemeente, Cibap en Dimence hebben we hetzelfde contract, maar we volgen wel allemaal onze eigen route. We zitten veel met elkaar om de tafel om nieuwe oplossingen te bedenken om afval als grondstof te

gebruiken. Deze manier van werken kost veel mensuren van alle partijen, maar het levert ook veel op.”

Blijven zoeken naar nieuwe oplossingen

Zo kopen we inmiddels via REMONDIS kartonnen bekers en roerstaafjes in. Dat scheelt niet alleen 600.000 plastic bekers per jaar die we voorheen gebruikten.

De kartonnen bekers worden ingezameld en daarvan wordt wc papier gemaakt. Zo blijven we zoeken naar nieuwe oplossingen om afval waarde te geven. Het begint er natuurlijk mee dat we zo min mogelijk afval willen hebben. Maar wat er over blijft daar willen we iets zinnigs mee doen.”

Erik van Eerten

Colofon

Zwolle op weg naar een circulaire economie

Uitgave: Gemeente Zwolle

Vormgeving: Communicatie, Gemeente Zwolle

Tekst: Gemeente Zwolle

januari 2022

www.zwolle.nl